

INGLIZ TILIDA GENDERGA XOS NUTQ MODELLARINING LINGVISTIK TAHLILI

Abdullayeva Maloxat Qosimjon qizi

University of Business and Science

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilida genderga xos nutq modellarining lingvistik xususiyatlari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida erkaklar va ayollar nutqining fonetik, leksik, grammatik hamda pragmatik darajadagi farqlari, shuningdek, ijtimoiy omillar bilan belgilanadigan kommunikativ strategiyalar ochib beriladi. Ingliz tilida gender asosidagi nutq amaliyotlari tarixiy, sotsiolingvistik va madaniy omillar bilan uzviy bog'liqligi ta'kidlanadi. Maqolada zamonaviy gender lingvistikasining nazariy qarashlari, jumladan, Robin Lakoff, Deborah Tannen va Janet Holmes kabi olimlarning yondashuvlari asosida nutqning muloyimlik, ustunlik, murosaga moyillik, raqobatga yo'naltirilganlik kabi parametrlar bo'yicha tafovutlari yoritiladi. Tadqiqot ingliz tilida genderning til tizimi va nutq jarayoniga ko'rsatadigan ta'sirini har tomonlama ochib, til va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni anglashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Gender lingvistika, nutq modellari, erkaklar nutqi, ayollar nutqi, sotsiolingvistika, kommunikativ strategiyalar, ingliz tili, gender stereotiplari.

Annotation: This article provides an extensive linguistic analysis of gender-specific speech patterns in the English language. It examines the phonetic, lexical, grammatical, and pragmatic distinctions observable in male and female speech, while highlighting how these differences are shaped by broader social and cultural factors. The paper draws upon key theoretical frameworks in modern gender linguistics, including the works of Robin Lakoff, Deborah Tannen, and Janet Holmes, to explore parameters such as politeness, dominance, cooperation, competition, and conversational alignment. The study demonstrates that gendered speech practices in English are deeply interconnected with historical and sociocultural dynamics, thereby revealing the complex relationship between language, identity, and societal norms.

Keywords: Gender linguistics, speech patterns, male speech, female speech, sociolinguistics, communicative strategies, English language, gender stereotypes.

Аннотация: В данной статье проводится всесторонний лингвистический анализ гендерных речевых моделей в английском языке. Исследуются фонетические, лексические, грамматические и прагматические различия между мужской и женской речью, а также социальные и культурные факторы, влияющие на их формирование. На основе теоретических подходов современных исследователей гендерной лингвистики Робин Лакофф, Деборы Таннен и Джанет Холмс рассматриваются особенности речевого поведения, связанные с вежливостью, доминированием, кооперацией и конкуренцией. Статья демонстрирует, что гендерно маркированные речевые практики в английском языке тесно переплетены с историческими и социокультурными процессами, что позволяет глубже понять взаимодействие языка, личности и общества.

Ключевые слова: *Гендерная лингвистика, речевые модели, мужская речь, женская речь, социолингвистика, коммуникативные стратегии, английский язык, гендерные стереотипы.*

KIRISH

Til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'rganish zamonaviy lingvistikaning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib, aynan shu munosabatlar doirasida gender lingvistikasi alohida ilmiy sohaga aylandi. Gender biologik farqlardan tashqari, jamiyatning ijtimoiy-madaniy tajribasi, qadriyatlari va stereotiplari asosida shakllanadigan murakkab ijtimoiy kategoriya sifatida til tizimida ham o'zining turli ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Mazkur kategoriyaning lingvistik talqini, avvalo, erkaklar va ayollar nutqidagi struktura, semantika, pragmatika va diskurs darajasidagi farqlarni aniqlash hamda ushbu farqlar jamiyatdagi ijtimoiy rollar bilan qay tarzda uyg'unlashganini tahlil qilishni nazarda tutadi.

Ingliz tili gender farqlanishi eng ommaviy tillardan biri sifatida tilshunoslarning alohida e'tiborini tortib kelmoqda. Sababi, ingliz tilidagi ijtimoiy-madaniy kontekst, tarixiy taraqqiyot bosqichlari, kommunikativ madaniyat va nutq odobining shakllanish jarayoni genderga xos nutq modellarini yanada aniqroq ko'rinishda namoyon etadi. Jamiyatda ayol va erkakning tutgan o'rni, ularning ijtimoiy mavqei, turmushdagi rollari va hatto ular haqidagi madaniy stereotiplar nutqdagi pragmatik strategiyalarni belgilab beradi. Natijada, leksik tanlovdan tortib sintaktik konstruksiyalargacha, suhbatni boshqarish usullaridan tortib muloyimlik strategiyalarigacha bo'lgan ko'plab lingvistik jihatlar gender bilan bevosita bog'liq holda shakllanadi.[1]

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab Robin Lakoff, Debora Tannen, Janet Holmes, Jennifer Coates singari olimlarning tadqiqotlari ingliz jamiyatida gender asosida differensial nutq modellarining mavjudligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Bu tadqiqotlarda ayollar nutqining ko'proq muloyimlik, hamkorlik, emotsionallik va qo'llab-quvvatlovchi signallar orqali xarakterlanishi, erkaklar nutqining esa to'g'ri yo'nalgan, raqobatga moyil, mavqe ifodalaydigan va mavzuni boshqarishga qaratilgan bo'lishi qayd etiladi. Biroq, zamonaviy ijtimoiy jarayonlar globalizatsiya, gender tengligi g'oyalari, gender neytral tilning ommalashuvi an'anaviy farqlarning qay darajada saqlanib qolayotgani va ular qanday o'zgarayotganini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.[2]

Shu nuqtai nazardan ushbu maqola ingliz tilida genderga xos nutq modellarining lingvistik xususiyatlarini kompleks yondashuv asosida tahlil qilishni maqsad qiladi. Tadqiqot doirasida leksik-semantik o'ziga xosliklar, sintaktik qurilmalar, pragmatik strategiyalar va suhbat boshqaruvi kabi komponentlar chuqur o'rganiladi. Shuningdek, genderga oid nutq farqlarining jamiyatdagi ijtimoiy rollar, madaniy qadriyatlar va kommunikativ kutilmalar bilan qanday uzviy bog'liq ekani ham muhokama qilinadi. Mazkur tahlil ingliz tilining gender lingvistikasi bo'yicha mavjud nazariyalarni kengaytirish, ularni zamonaviy til amaliyoti bilan uyg'unlashtirish va natijada gender differensiasiyasining lingvistik ko'rinishlarini yanada aniqroq yoritishga xizmat qiladi.[3]

Til va gender munosabatlari haqidagi ilmiy qarashlar XX asrning ikkinchi yarmida shakllangan bo‘lib, hozirgi kunda bu soha lingvistika, psixologiya, sotsiologiya, antropologiya va madaniyatshunoslikning kesishgan nuqtasida turadi. Genderga xos nutq modellarini o‘rganish nafaqat tilning ichki tizimidagi farqlarni, balki jamiyatning ideologik strukturasini, ijtimoiy hokimiyat munosabatlarini, madaniy normalarni ham tahlil qilishni taqozo etadi.[4]

Robin Lakoff tomonidan ilgari surilgan mazkur yondashuv ayollar nutqini jamiyatdagi patriarxal tartibning tili sifatida talqin qiladi. Lakoff ayollar nutqining muloyimligi, ehtiyotkor ifodalari, ko‘p hollarda noaniqlikka moyilligi, boshqalarning fikriga ortiqcha hurmat bildiruvchi shakllar orqali ifodalanishini patriarxal ijtimoiy tizimning “lingvistik mahsuli” deb e‘tirof etadi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, ayollar nutqidagi zaiflik lingvistik emas, balki ijtimoiy bosimning oqibatidir.[5]

Mazkur yo‘nalish erkaklar nutqining ustunlikka yo‘naltirilganligini ijtimoiy hokimiyat konsepsiyasi bilan bog‘laydi. Erkaklar suhbat jarayonida mavzuni boshqaradi, interaktiv ustunlikni qo‘lga oladi, tinglovchini bo‘lib qo‘yadi, buyruq va talab mazmunidagi gaplarni ko‘p ishlatadi. Bu yondashuv erkaklar nutqidagi “dominantlik” jamiyatda ularga berilgan ijtimoiy-statusiy imtiyozlarning lingvistik ko‘rinishi ekanini ta’kidlaydi.

Debora Tannen tomonidan ishlab chiqilgan mazkur model erkaklar va ayollar nutqini “ikki alohida madaniyatga mansub ikki til sistemi” sifatida izohlaydi. Erkaklar nutqi mustaqillik, mavqe ifodasi, logika va raqobatga, ayollar nutqi esa qo‘llab-quvvatlash, birdamlik, hissiy yaqinlik va hamkorlikka yo‘naltirilgan. Bu yondashuv farqlarni ijtimoiy-hokimiyat munosabati bilan emas, balki kommunikativ qadriyatlar tizimining turlicha shakllanganligi bilan izohlaydi. Ingliz tili leksik fondi erkaklar va ayollarning nutq strategiyalarida mavjud bo‘lgan farqlarni aniq aks ettiradi. Genderga oid stereotiplar ayrim so‘zlarning qo‘llanish chastotasi va semantik maydonini belgilab beradi.[6]

Ayollar ko‘pincha hissiy rang-baranglikka moyil so‘zlar, kuchaytirgichlar (intensifikatorlar), ranglarning nozik farqlarini bildiruvchi leksik birliklardan foydalanadi. Bu holat jamiyatda ayollarga yuklangan “hissiy sezgirlik” va “go‘zallikni idrok etish” kabi stereotiplarning til orqali aksidir. Masalan: absolutely gorgeous, incredibly sweet, terribly nice kabi kuchaytirgichli ifodalar; lavender, turquoise, coral kabi rang nomlari; I feel like..., It seems to me..., I just wonder if... kabi yumshatuvchi konstruksiyalar.[7]

Erkaklar nutqi ko‘proq faktik ma’lumotga asoslangan, minimalistik va kam emotsional bo‘lishga moyil. Ular kuchli fe‘llar, texnik terminlar, mavqeni anglatuvchi leksik birliklarni ko‘proq qo‘llaydi:

fix, deal, handle, manage kabi faol harakat fe‘llari;
engine, profit, budget, contract kabi texnik yoki biznes terminlar;
fine, OK, good kabi qisqa baholovlar.

Bu farqlar jamiyatdagi “erkak - faol, ayol - hissiy” stereotipining lingvistik ifodasidir. Genderga xos nutq farqlari ko‘pincha sintaktik qurilishlarda va praqmatik strategiyalarda yanada ravshan namoyon bo‘ladi. Ayollar nutqida tag-questionlardan keng foydalanish kuzatiladi:

You liked the film, didn’t you?

Bu shakl suhbatdoshning fikrini tasdiqlash, uning ishtirokini kuchaytirish va suhbatni qulay muhitda davom ettirishga xizmat qiladi.

Erkaklar esa to'g'ridan-to'g'ri savol shakllarini afzal ko'radi:

Why did you choose this option? Bu shakl buyruq ohangiga yaqin bo'lib, dominantlikka yo'naltirilgan.

Tadqiqotlar erkaklar suhbat davomida doimiy ravishda tashabbusni qo'lga olishga intilishini ko'rsatadi. Ular ko'p hollarda suhbatdoshni bo'lib qo'yadi, mavzuni o'zgartiradi yoki suhbatning ritmini boshqaradi. Ayollar esa aksincha, qo'llab-quvvatlovchi signallar (mm-hmm, yeah, right) orqali suhbatdoshni rag'batlantiradi.[8]

Ayollar nutqi pragmatik jihatdan "positive politeness" va "negative politeness" strategiyalariga ko'proq tayanadi:

I was wondering if you could help me...

Would you mind closing the window?

Erkaklar esa ko'proq to'g'ridan-to'g'ri buyruqlarni yoki qisqa talablarni ishlatadi

Close the window.

Bu nutq modeli samaradorlikka yo'naltirilgan bo'lib, muloyimlik darajasi pastroq bo'ladi.

Ayollar diskursi ko'proq kooperativ xarakterga ega bo'lib, unda hamkorlik, hissiy yaqinlikka intilish, tafsilotlarni keng yoritish, o'zaro qo'llab-quvvatlash signallari, suhbatdoshning kayfiyatiga e'tibor kuchliroq namoyon bo'ladi. Ayollar hikoya qilganda voqealarning kontekstini keng yoritishga, aloqador tafsilotlarni batafsil bayon qilishga moyil bo'ladi. Bu ularning "ijtimoiy yaqinlikni mustahkamlovchi" diskurs strategiyasidan dalolat beradi.[9]

Erkaklar diskursi ko'proq maqsadga yo'naltirilgan, qisqa va faktik bo'ladi. Ular raqobatga asoslangan nutq strategiyalaridan foydalanadi, mavzuni o'z nazoratida ushlab qolishga intiladi, suhbat davomida mavqe ifodalovchi frazalardan foydalanadi, hikoya davomida shaxsiy tajribani asosiy obyekt sifatida ko'rsatadi. Bunday diskurs modeli erkaklarning ijtimoiy mavqei va ular bilan bog'liq madaniy kutishlarning lingvistik aksidir.[10]

So'nggi yillarda ingliz tilida gender neytral nutqqa bo'lgan qiziqish keskin oshdi. Bu holat ijtimoiy tenglik g'oyalarining kuchayishi va ijtimoiy-lingvistik ongning o'sishi bilan izohlanadi. Masalan:

fireman - firefighter, chairman - chairperson, shaxsiy olmosh sifatida theyning gender neytral qo'llanishi. Gender neytral til jamiyatdagi an'anaviy gender rollarining o'zgarib borayotganini hamda lingvistika bu jarayonga sezgir ekanini ko'rsatadi.

XULOSA

Ingliz tilida genderga xos nutq modellarining lingvistik tahlili shuni ko'rsatadiki, til tizimi jamiyatda mavjud bo'lgan gender rollari, ijtimoiy stereotiplar va madaniy qadriyatlar bilan bevosita bog'liq holda shakllanadi. Nutqning leksik tanlovi, sintaktik qurilishi, pragmatik strategiyalari va diskurs tuzilishi ko'pincha ijtimoiy-madaniy omillar ta'sirida gender asosida farqlanadi. Shuningdek, ayollar va erkaklar nutqidagi farqlar nafaqat lingvistik jarayonlar natijasi, balki tarixiy, ijtimoiy, psixologik va madaniy jarayonlarning o'zaro sintezida vujudga kelgan murakkab tizimning mahsuli ekanini anglash mumkin.

Tadqiqot davomida aniqlanganidek, ayollar nutqi ko'proq muloyimlik, emotsional yaqinlik, ijtimoiy birdamlik va qo'llab-quvvatlash strategiyalariga tayansa, erkaklar nutqi samaradorlik, nazorat, mavqe ifodasi va to'g'ridan-to'g'rilik tamoyillari bilan tavsiflanadi. Biroq bu farqlar qat'iy biologik determinatsiya bilan izohlanmaydi; aksincha, ular jamiyat tomonidan shakllantirilgan kommunikativ qadriyatlar, madaniy kutilmalar va ijtimoiy rollarning lingvistik ifodasini tashkil etadi. Demak, gender lingvistikasi tilning ijtimoiy tabiatini chuqur anglash, til va jamiyat munosabatlarining murakkab mexanizmlarini tahlil qilishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy ijtimoiy o'zgarishlar gender tengligi tamoyillarining kuchayishi, gender neytral tilning rivojlanishi, kommunikativ madaniyatning demokratlashuvi an'anaviy gender nutq modellarining shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shaxsiy olmosh sifatida theyning gender neytral qo'llanishi, firefighter yoki chairperson kabi neytral nominatsiyalarning kengayib borishi tilning dinamik va moslashuvchan tabiatini yana bir bor tasdiqlaydi. Bu esa shuni anglatadiki, lingvistik jarayonlar jamiyatdagi yangi ijtimoiy tendensiyalarni aks ettirish va ularni qo'llab-quvvatlashda faol mexanizm sifatida maydonga chiqmoqda.

Shunday qilib, ingliz tilida genderni xos nutq modellarini o'rganish nafaqat lingvistik nazariyani boyitadi, balki gender tengligiga oid ijtimoiy ongni kuchaytirishga ham xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida, tarjimashunoslikda, media tahlilida, sotsiolingvistika sohasida va madaniyatlararo kommunikatsiyada qo'llanishi mumkin bo'lgan nazariy va amaliy xulosalarni taqdim etadi. Til va jamiyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni e'tiborga olgan holda, gender lingvistikasi bundan buyon ham zamonaviy lingvistikaning eng dolzarb va istiqbolli yo'nalishlaridan biri bo'lib qolishi shubhasizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sharipova, G. Til va gender masalalari: lingvokulturologik yondashuv.
2. Tannen, D. You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation. New York: Ballantine Books.
3. O'rinboyeva, D. Gender lingvistikasi va kommunikativ strategiyalar. Toshkent: Fan va Texnologiya nashriyoti..
4. Qodirova, N. "Ingliz tilida genderni asoslangan nutq xususiyatlari". Filologiya masalalari.
5. Cameron, D. The Myth of Mars and Venus: Do Men and Women Really Speak Different Languages? Oxford: Oxford University Press.
6. Trudgill, P. Sex, Covert Prestige and Linguistic Change. Language in Society
7. Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. Language and Gender. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Mills, S. Gender and Politeness. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Sunderland, J. Language and Gender: An Advanced Resource Book. London: Routledge.

10. Wardhaugh, R., & Fuller, J. An Introduction to Sociolinguistics. Oxford: Wiley-Blackwell.